

לכבוד שבת קדש – פרשת תצוה – פורים תשפ"א

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

היהודים יודע לספר כי אורים ותומים לא קיימים: "אורים ותומים ספו תמו מקירבנו כמאתיים שנה לפני כותבנו הספר הזה."

רש"י לשיטתו מבאר ש"במקדש שני היה החשן, שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו". דהיינו שלא היו אורים ותומים בבית שני. אותו קלף לא היה מונח בחושן. לעומת זאת, הרמב"ם בהלכות בית הבחירה מפרט את הכלים שנגנזו ולא שימשו בבית שני, וכך כתב שם על האורים והתומים: "... ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקדש, ולא היו נשאלין בהן שנאמר עד עמוד כהן לאורים ולתמים (עזרא ב:סג), ולא היו עושין אותן אלא להשלים שמנה בגדים לכהן גדול כדי שלא יהא מחוסר בגדים.

הרמב"ם מחדש שבבית שני היו באמת אורים ותומים בדיוק כמו בבית ראשון. אך ההבדל בין בית ראשון לשני הוא שבבית שני לא היו משתמשים בהם, והם נצרכו רק על מנת להשלים את שמונת הבגדים, כדי שלא ישמש כהן גדול מחוסר בגדים. הראב"ד שם משיג על דברי הרמב"ם: "וחיסור בגדים שאמר אינו כלום שאינו מחשבון הבגדים". הראב"ד מקשה על הרמב"ם שאמר שעשו אורים ותומים כדי להשלים לשמונה בגדים, והרי הם אינם אחד משמונת בגדי הכהונה, וגם בלעדי הקלף עם השם המפורש לא חסר אף בגד?! גם התוספות בגמרא ביומא מסבירים כמו הרמב"ם: "אורים ותומים הוו, שאם לא כן היה כהן גדול מחוסר בגדים, אלא לא היו משיבין לנשאלין בהן".

מכאן מחדש בעל הכתב והקבלה מה הם האורים והתומים לדעת הרמב"ם: לכן נראה לי לדעתו אין אורים ותמים שמות קדושים כדעת המפרשים, רק שנים עשר האבנים שהיו כתובים בשמות שנים עשר שבטי ישראל, הם עצמם קראן הכתוב כאן בשם 'אורים ותמים', כי הם עצמם היו מאירים ותמימים בדבריהם בבליטת אותיותיהם אל הנשאל בהם. אותן שנים עשר האבנים הן האורים והתומים! ומכיוון שמדובר על אבני החושן, מובן למה עשו אותן גם בבית שני, כי אבני החושן הן חלק מבגדי הכהן הגדול, ובלעדיהם הכהן אכן מחוסר בגדים. לפי הרמב"ם לא היה כתב מפורש שהכניסו בין אבני החושן, אלא האבנים עצמן היו מאירות ושלמות. הרמב"ם לא מחפש את הקדושה בקלף חיצוני שמונח בין האבנים. זה לא חומר שמצטרף אליו רוח, אלא החומר והרוח חד הם. לקדש את החומר, וכך הוא רואה את הקדושה והשראת רוח הקודש דרך האבנים עצמם.

פרשתנו ממשיכה עם ההנחיות להקמת המשכן ותפעולו על ידי הכהנים. לצורך עבודת המשכן יש צורך ב"מדים" מיוחדים – בגדי כהונה. ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו עלי ביום בגדי הכהן הגדול אנו מוצאים את החשן, שלגביו ניתנות הנחיות מפורשות כיצד הוא נראה ומה הוא כולל. ועשית חשן משפט מעשה השב כמעשה אפוד תעשנו וזהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור תעשה אתו: רבוע יהיה כפול זרת ארפו וזרת רחבו: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת השור האחד: והשור השני נפך ספיר ויהלם: והשור השלישי לשם שבו ואחלמה: והשור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם: והאבנים תהיין על שמות בני ישראל שתים עשרה על שמותם פתחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט:

מענין שהחשן נקרא חשן משפט, שכן בחושן היה מנגנון מיוחד שבאמצעותו יכלו לתקשר עם הקב"ה ולקבל תשובות לשאלות – האורים והתומים. ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים

מה הם אותם אורים ותמים? נחלקו בכך פרשנים שונים בעקבות חז"ל. רש"י מסביר הוא כתב שם המפורש, שהיה נותנו בתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו. כפי הנראה זהו קלף או לוח מתכת שעליו כתוב השם המפורש בן מ"ב אותיות, שדרכו היו יכולים לשאול את ה', והוא היה מאיר את התשובה. כלומר יש חושן, ואליו מצרפים את האורים והתומים שזו תוספת לחושן.

הרמב"ם לעומתו, בהלכות כלי מקדש מפרט את כל הסדר של הבגדים, אך לא מציין דבר על עשיית האורים ותומים. מקשה על כך בעל הכתב והקבלה: "והרבה תמהתי שלא מצאתי בדברי הרמב"ם כלום, כי בפרק ט' מכלי מקדש שמבאר שם כל פרטי מעשה חשן ואפוד ולא הזכיר כלל מאורים ותמים, ואיך ישמט מקרא מפורש? כדי לענות על השאלה, ננסה לברר מה עלה בגורלם של האורים ותומים בבית שני. שכן, לפי המשנה משמות נביאים הראשונים, במלו אורים ותמים. (סוטה ט, יב). ובתוספתא משחרב בית המקדש הראשון במלה מלוכה מבית דוד ובמלו אורים ותומים (סוטה פרק יג ה"ב). וכך אומרת הגמרא: והאמר רב שמואל בר איניא: ... אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים. (בבלי יומא כא עמוד ב). גם יוסף בן מתתיהו ב'קדמוניות

ה"גורל" ששימש במקרא לקביעת נחלות התגלגל גם לשפות אחרות וכך המילה LOT משמעותה 'גורל', אך משמשת גם במשמעות של חלקת אדמה. אפילו ייסודה של העיר העברית הראשונה נעשה בהגדרה (אמנם בצדפים ולא באבנים).

את הגורל כעדות לנוכחות ה' אנו מוצאים למשל בספר יונה, כאשר הספינה שבה בורח יונה נקלעת לסער גדול ועומדת לטבוע. לאחר שהמלחים ניסו ונואשו מכל שאר הדרכים, נותר מוצא אחרון: "ויאמרו איש אל רעהו, לכו ונפילה גורלות, ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו; ויפילו גורלות, ויפול הגורל על יונה". מאות שנים לאחר מכן, מתאר יוסף בן מתתיהו שתי הפלות גורל: האחת ביודפת – שם הוא נכח בעצמו, ובה ניצלו חייו; והשנייה במצדה. "אחר כך הפילו גורל והעלו מתוכם עשרה אנשים שיהיה עליהם להרוג את כל השאר ... הם הרגו את כולם בלי להירתע וקבעו ביניהם אותו כלל: זה אשר עליו יפול הגורל יהרוג את תשעת האחרים ולאחר מכן יישלח יד בנפשו". יגאל ידין, שחיפש בנרות

הוכחה כלשהי לסיפור מצדה, מצא עדות מדהימה: 11 חרסים מפויחים ועליהם שמות, וביניהם אחד "בן יאיר". המבקר במצדה רואה במקום בו נמצאו את השם "חדר הגורלות". יש הרואים את הגורל כמזל ולעיתים גורל ומזל נתפסים כמילים נרדפות, אך לא לגמרי. המזל כולו אקראיות, הכרה בחוסר היכולת לתכנן ולהצליח בעולם מורכב, לא תמיד מובן ולעיתים אף עיון. לכן מאחלים ומקווים תמיד למזל טוב. הגורל נתפס כמשהו שאינו מקרי, לרוב בהקשר שלילי של "גזירת גורל", משהו שנקבע מראש ולמרות כל המאמצים – בסוף ידו על העליונה. אך כדאי לשים לב, שהגורל של היום זה לא הגורל של פעם. הגורל עבר מהפך של מאה ושמונים מעלות. בעבר האמינו שהוא ביטא את רצון האל, הייתה לו כוונה ומשמעות, ולכן סמכו עליו ללא עוררין. היום, הגורל הוא פתרון כה מוצלח מהסיבה הפוכה: אנו חושבים שהוא אקראי ונטול כל כוונה ומשמעות. לכן אנחנו מוכנים לסמוך עליו ולקבל את הכרעתו.

חיילים רבים זכו לנווט באזור הנקרא "גבעות גורל" - רכס בשמורת גבעות להב. הגבעות הוכרו כשמורת טבע על ידי רשות הטבע והגנים. גבעות גורל נקראות בשם נפרד בגלל הניווטים המתרחשים בהן. שמן של הגבעות הוא שיבוש עברי ככל הנראה של שמו של הכפר הבדואי טויל אבו ג'רנאל (או בעברית - שלוחת אבו ג'רוואל) שנהרס מספר פעמים בשטחן של גבעות גורל. לחיילים המנווטים שיהיה בהצלחה בניווט בגבעות גורל.

האורים והתומים היו דרך למפגש ישיר עם הקב"ה, וקבלת תשובה מיידיית וישירה לשאלות. כך אנו מוצאים לאורך התנ"ך בימי יהושע במקרה של עכן, בימי דוד הרוצה לדעת אם לצאת למלחמה, וכך בחלוקת הארץ לשבטים.

המילה בה משתמש התנ"ך כדי לתאר את החלטת הקב"ה היכן תהיה נחלת כל שבט היא "גורל". כלומר "גורל" זו החלטתו של הקב"ה על האירועים המתרחשים. כך אנו משתמשים היום לעיתים במושג "גזירת גורל", כדי לתאר משהו שאינו קשור במעשינו אלא נכתב מלמעלה.

והנה במגילת אסתר אנו שומעים כי המן הפיל פור' הוא הגורל. מקור המילה הפרסית "פור" הוא באכדית, pūru, מילה עתיקה שהגיעה מהשומרית ומובנה "אבן". עורך המגילה לא היה בטוח שקוראיו מכירים את המילה הפרסית ולכן טרח להסביר "פור הוא הגורל".

לאשורים היו שתי שיטות לניבוי – או קביעת – העתיד: pūru šalā'u – להטיל גורל; pūru karāru – למשוך גורל. לא ברור למה שימשה כל שיטה וכיצד היא בוצעה. נראה להציע שבהטלת הפור הכוונה הפיל את האבן מעל ציור רצפה מקודש (בדומה למשחק "קלאס"), והסיק מסקנות ממקום הנפילה; משיכת פור היא שליפת חרס מתוך כד. בדרך הראשונה יש תחושה שהגורל "פתוח" ונקבע באותו רגע; בשנייה, הבחירה מצומצמת יותר והאפשרויות נקבעו מראש. הפלת גורל היא מנהג נפוץ במקרא, אך במגילת אסתר הופעתה היא אירוע חריג. במגילה כולה לא מוזכר שם הקב"ה אפילו פעם אחת, ואת העלילה מניעים בני אנוש. עורך המגילה טרח להכניס לנו בדלת האחורית את נוכחותו של הקב"ה, באמצעות התערבות אחת ויחידה של כוח עליון – הפלת הפור. ואולי משום כך נקבע שמו של החג פורים. כי בהטלת הפור, ובהדגשה שזהו הדבר המרכזי בסיפור, אנחנו בעצם מנכיחים את הקב"ה בסיפור המגילה. לא אירוע מקרי שמונע ע"י בני אדם, אלא גורל המוכתב משמים.

כך למשל אמר האדמו"ר מגור: "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור. ומשמע שעיקר הנס תולה בזה. כי אין יקרא שם היום על דבר טפל שאינו העיקר?"

כמו הפור, גם מובנה המקורי של "גורל" הוא "אבן, חלוק". להטלת גורל השתמשו באבנים מיוחדות שהוקצו מאלמוגים מהים האדום, שהיו ענף ייצוא מכובד של ארץ כנען. כך התגלגלה המילה "גורל" ליוון, וקיבלה מובן חדש: המילה היוונית לאלמוג היא korralion, "אבן קטנה". ומכאן שמו של האלמוג "קורל".

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>